

Turystyka religijna w Krakowie na przykładzie ośrodków kultu Kościoła rzymskokatolickiego

Elżbieta Bilka-Wodecka, Izabela Sołjan

Religious tourism in Kraków – case study of Roman Catholic centers of worship

Abstract: The paper reviews the main attractions in Kraków in the area of religious tourism. It discusses changes in the city's religious landscape over the centuries. However, its key focus is the period after World War II. The largest new development in this area is that of the new Łagiewniki district pilgrimage center outside of the historical core of the city. Another new district with potential in terms of religious tourism is the postwar district of Nowa Huta. The district's churches bear witness to the struggle for a place for religion in communist Poland in the decades following World War II. The paper also discusses the most important pilgrimage sites in the city and how their traditional role can give meaning to modern religious tourism.

Keywords: Kraków, Catholic sanctuaries, religious tourism

Wstęp

Kraków już w średniowieczu należał do najważniejszych ośrodków chrześcijańskiego kultu religijnego w Polsce. Decydowały o tym liczne miejsca święte, związane zarówno z kultem relikwii, jak i cudownymi czy łaskami słynącymi wizerunkami. Miasto ze względu na bogate religijne dziedzictwo kulturowe nadal jest jednym z głównych ośrodków pielgrzymkowych w naszym kraju. W 2014 roku Kraków odwiedziło 6,7 mln turystów z kraju i z zagranicy (*Badanie ruchu turystycznego...* 2015). Większość przybywających swoją aktywność poznawczą ogranicza do centrum miasta w obrębie Plant, wzgórza wawelskiego oraz Kazimierza, który

to obszar został wpisany w 1978 roku na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO. Jednak wraz ze zmianą ustrojową pod koniec lat pięćdziesiątych XX wieku obszar penetracji turystycznej miasta zaczął się stopniowo powiększać. Turysty, zwłaszcza zagraniczni, w programie zwiedzania coraz częściej uwzględniają Nową Hutę ze względu na jej wartości architektoniczne i historyczne. W przestrzeni miasta wyraźnie zaznaczają się też nowe ośrodki pątnicze: Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach związane z mistyczką, siostrą Faustyną Kowalską (1905–1938) oraz będące jeszcze w fazie rozwoju Centrum Jana Pawła „Nie lękajcie się”.

Trudno zatem nie docenić roli turystyki religijnej, która obecnie traktowana jest jako jeden z istotnych segmentów turystycznych w rozwoju turystyki Krakowa. Składa się na to kilka przyczyn, a do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

- wielowiekowe dziedzictwo religijne miasta,
- rozwój Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach,
- rozwój kultu Jana Pawła II i powstanie Centrum Jana Pawła II,
- planowane w Krakowie na 2016 rok Światowe Dni Młodzieży.

Celem autorek artykułu było przedstawienie stanu obecnego oraz perspektyw rozwoju turystyki religijnej w Krakowie na przykładzie sanktuariów katolickich.

Obszary atrakcyjne dla rozwoju turystyki religijnej

W Krakowie swoje obiekty sakralne posiada 38 Kościołów i związków wyznaniowych. Największe znaczenie dla rozwoju turystyki religijnej mają obiekty sakralne Kościoła rzymskokatolickiego oraz związane z religią mojżeszową. W dziejach miasta właśnie te dwie religie odegrały najważniejszą rolę kształtując nie tylko jego krajobraz sakralny lecz także życie społeczno-gospodarcze i kulturalne miasta.

Obecnie w Krakowie jest 11 tras turystycznych, z czego 5 wiąże się tematycznie z problematyką wyznaniową. Są to: Trasa zabytków żydowskich, Trasa św. Stanisława, Ścieżkami Jana Pawła II, Krakowski Szlak Świętych i Trasa św. Faustyny Kowalskiej. Dwie inne trasy również uwzględniają obiekty ważne dla turystyki religijnej, np. opactwo cystersów w Mogile, czy kościół Arka Pana i krzyż w Nowej Hucie.

Trzy trasy (Krakowski Szlak Świętych, Trasa św. Faustyny Kowalskiej i Ścieżkami Jana Pawła II) obejmują swoim zasięgiem obszar większy niż Stare

Miasto i Kazimierz. Po śmierci papieża Jana Pawła II w 2005 roku coraz więcej turystów zwiedza miejsca związane z Ojcem Świętym, wybierając trasę turystyczną Ścieżkami Jana Pawła II (Faracik 2008).

Z punktu widzenia turystyki religijnej i turystyki kulturowej nastawionej na zwiedzanie obiektów sakralnych w przestrzeni miasta można wyróżnić w Krakowie kilka obszarów silnej koncentracji omawianego ruchu turystycznego. Dla dalszej analizy istotne jest jednak wyodrębnienie turystyki religijnej zmotywowanej głównie celem religijnym, od turystyki nastawionej wyłącznie lub przede wszystkim na wartości poznawcze odwiedzanych miejsc. W pierwszym przypadku największą rolę pełnią niewątpliwie Łagiewniki, gdzie zlokalizowano dwa współcześnie najważniejsze sanktuaria Krakowa: Sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Centrum Jana Pawła II. Położone są one w bezpośrednim sąsiedztwie, i choć stanowią dwa oddzielne kompleksy sanktuaryjne, przestrzennie mogą być traktowane jako całość. Tym samym wyznaczają one nowe centrum religijno-pielgrzymkowe miasta, położone z dala od centrum historycznego i zarazem dawnego centrum religijnego. Do nich też kieruje się obecnie największy ruch pielgrzymkowy. Na główny odpust w święto Miłosierdzia Bożego do Łagiewnik przybywa ponad 100 tys. pielgrzymów z wielu regionów Polski oraz liczne grupy z zagranicy (Jackowski, Bilska-Wodecka, Sołjan 2014).

Pozostałe obszary o znaczących walorach kulturowych mających charakter religijny to Śródmieście oraz Kazimierz. Tutaj obserwuje się przede wszystkim turystykę kulturową, a zorganizowany ruch pielgrzymkowy jest niewielki i wiąże się głównie z pielgrzymkami chasydów i innych judaistycznych grup ortodoksyjnych do grobu cadyka na cmentarzu Remu (Bilska-Wodecka, Popławski-Quirini, Sołjan 2010).

Należy również podkreślić, że niektóre z sanktuariów katolickich zyskały w ostatnich czasach nową funkcję pielgrzymkową. Warto w tym miejscu wspomnieć o kościele Augustianów, gdzie od wieków czczony jest cudowny obraz Matki Bożej Pocieszenia, a w ostatnich latach dynamicznie zaczął rozwijać się kult św. Rity. Interesującym przykładem zachodzących przemian jest też kościół Kapucynów, gdzie dawny kult Matki Bożej Loretańskiej coraz silniej jest zastępowany przez kult św. Ojca Pio.

W kontekście turystyki religijnej należy jeszcze wymienić Nową Hutę z wielowiekowym sanktuarium w Mogile oraz nowymi kościołami – symbolami walki o zachowanie tożsamości religijnej mieszkańców tej dzielnicy w czasach komunizmu.

Nowe centrum religijno-pielgrzymkowe Krakowa

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku prężnie zaczęło rozwijać się wspomniane Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach, które gromadzi w ostatnich latach od 1,5 do 2 mln pielgrzymów rocznie, zarówno z Polski jak i z zagranicy. Stawia to Łagiewniki na drugim miejscu wśród ośrodków pątniczych Polski (po Jasnej Górze) i w gronie najważniejszych chrześcijańskich ośrodków pielgrzymkowych Europy.

Początki ośrodka przypadają na lata drugiej wojny światowej, kiedy to siostry zakonne udostępniły swą klasztorną kaplicę okolicznym wiernym. Formalnie sanktuarium powstało w 1992 roku na mocy dekretu metropolity krakowskiego kardynała Franciszka Macharskiego. Wcześniej jednak, bo w 1958 roku, zostało ono wpisane na listę diecezjalnych miejsc szczególnego kultu. Jego silny rozwój należy wiązać z ważnymi wydarzeniami w życiu sanktuarium. Jeszcze przed ukonstytuowaniem się ośrodka pątniczego w warstwie założycielskiej ośrodka zasadnicze znaczenie miał pobyt w tutejszym klasztorze mistyczki św. Faustyny, zmarłej w 1938 roku, a następnie umieszczenie w 1943 roku w kaplicy klasztornej obrazu Jezusa Miłosiernego namalowanego przez Adolfa Hylę.

Po długim okresie stagnacji kultu będącym następstwem negatywnej opinii Stolicy Apostolskiej, w końcu lat siedemdziesiątych XX wieku sytuacja uległa zmianie. Rozpoczął się dynamiczny rozwój kultu, a wraz z nim proces powstawania nowego ośrodka sanktuarijnego (Sołjan, Matlak 2000; Jackowski, Sołjan 2010a). Za kamienie milowe w jego rozwoju należy uznać beatyfikację (1993 rok), a następnie kanonizację (2000 rok) siostry Faustyny, budowę bazyliki oraz ogłoszenie tego miejsca światowym centrum kultu Bożego Miłosierdzia. Podczas pielgrzymki w 2002 roku papież Jan Paweł II konsekrował bazylikę pw. Miłosierdzia Bożego i dokonał aktu poświęcenia całej ludzkości Bożemu Miłosierdziu. O popularności sanktuarium decyduje uniwersalne przesłanie płynące z tego miejsca, przesłanie o miłosierdziu Boga skierowane do każdego człowieka. Siostry Matki Bożej Miłosierdzia, będące depozytariuszkami orędzia św. Faustyny, głoszą je poprzez swoje wyjazdy misyjne do wielu krajów świata. Można już obecnie mówić o zasięgu globalnym kultu Bożego Miłosierdzia rozwijanego w formach proponowanych przez Siostrę Faustynę. Obraz Jezusa Miłosiernego z zakonnej kaplicy jest rozpoznawalny i czczony przez miliony osób, można go spotkać w wielu zakątkach świata, świątynie pod tym wezwaniem powstają na wszystkich kontynentach, obrazki z wizerunkiem Chrystusa Miłosiernego drukowane są w milionowych nakładach,

a „*Dzienniczek*” siostry Faustyny został przetłumaczony na wiele języków. Stale wzrasta na świecie rzesza czcicieli Bożego Miłosierdzia, ich liczbę szacuje się już na kilkadziesiąt milionów. Głównymi uroczystościami w sanktuarium są: święto Bożego Miłosierdzia obchodzone w pierwszą niedzielę po Wielkanocy, podczas którego rejestruje się ponad 100 tys. wiernych oraz rocznica śmierci siostry Faustyny (5 października).

Do Łagiewnik przybywają pielgrzymi z blisko 100 krajów, niekiedy bardzo oddalonych od Polski. Wśród obcokrajowców dominują przyjezdni z Europy (78%) i z Ameryki Północnej (16%). Najwięcej jest Słowaków, a słowacka pielgrzymka radia Lumen należy do największych w sanktuarium zorganizowanych grup zagranicznych. Ponadto zaczęły się w łagiewnickim sanktuarium pojawiać pielgrzymki piesze, zwłaszcza z odległych miast, np. z Poznania, Warszawy i Białegostoku (Jackowski, Sołjan 2010b).

W planach władze sanktuarium przewidują dalszy rozwój ośrodka, w tym rozbudowę strefy sakralnej, mający na celu stworzenie bogatszej oferty duszpasterskiej i turystycznej dla odwiedzających to miejsce.

Centrum Jana Pawła II powstało na mocy dekretu metropolity krakowskiego kard. Stanisława Dziwisza z dnia 2 stycznia 2006 roku. Budowę rozpoczęto w 2008 roku, a w czerwcu 2013 roku został konsekrowany kościół pw. św. Jana Pawła II. W trakcie budowy jest ośrodek duszpasterski i naukowy z odpowiednim zapleczem obsługującym przybywających. Program użytkowy Centrum przewiduje m.in. budowę kilku domów pielgrzyma, wielofunkcyjnego muzeum Jana Pawła II oraz centrum kongresowego.

Władze Krakowa łączą z nowym centrum pielgrzymkowym duże nadzieje, tym bardziej, że turystyka religijna w tym mieście została uznana za jedną z trzech wiodących form turystyki. W przyjętej w 2006 roku Strategii rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006–2013 wśród wielu zadań przyjętych do realizacji wpisano zagospodarowanie obszaru wokół Sanktuarium Bożego Miłosierdzia. Strategia ta zakładała m.in. wzmocnienie roli sanktuarium jako centrum religijnego Krakowa oraz wsparcie przedsiębiorczości w zakresie realizowanych w jego otoczeniu usług turystycznych. Jednak w praktyce, poza działaniami urbanistycznymi i związanymi z dostępnością komunikacyjną, nie znalazło to dotąd należytego przełożenia na działania inwestycyjne (Jackowski, Sołjan 2011; Sołjan 2012).

Sanktuaria katolickie w centrum miasta

W Krakowie funkcjonuje 19 sanktuariów katolickich. Poza omówionymi wcześniej w grupie tej znajdują się ośrodki o znacznie mniejszej skali oddziaływania – w większości lokalnej (tab. 1, ryc. 1). W przypadku sanktuariów położonych w centrum miasta zainteresowanie ze strony turystów, zwłaszcza obcokrajowców, wynika przede wszystkim z ich walorów zabytkowych i historycznych, co wiąże się z ogromnym dziedzictwem kulturowym Krakowa. Dawne słynne ośrodki kultu, przyciągające niegdyś rzesze pielgrzymów, dzisiaj są głównie tylko zwiedzane, a o ich dawnej świetności przypominają jedynie nieliczne nabożeństwa. Spośród tych sanktuariów zasięg ponadregionalny zachowała jedynie katedra wawelska. Być może aktywniejsza promocja ze strony władz kościelnych i miejskich mogłaby zaktywizować ten segment turystyki religijnej w mieście, brak jest jednak skoordynowanych działań w tym kierunku. Tradycyjni pielgrzymi przybywają głównie do Sanktuarium Miłosierdzia Bożego i Centrum Jana Pawła II, a dawne ośrodki na ogół nie budzą ich zainteresowania i pozostają poza strefą ich aktywności. Wydaje się jednak, że przygotowanie odpowiedniej oferty turystycznej mogłoby w znacznym stopniu zmienić tę sytuację i zatrzymać pielgrzymów w mieście na dłużej. Kraków, określany w średniowieczu „drugim Rzymem”, z pewnością dysponuje stosownymi zasobami religijnymi i kulturowymi, aby to zadanie realizować. Świadczy o tym zarówno jego przeszłość jak i zachowane obiekty sanktuaryjne.

Historycznie już w 966 roku Kraków stanowił bardzo ważny ośrodek miejski, co zaowocowało ustanowieniem tutaj w 1000 roku stolicy biskupiej. Powołanie biskupstwa w Krakowie miało również wielki wpływ na rozwój budownictwa sakralnego. Do końca XI wieku na wzgórzu wawelskim oprócz katedry św. Wacława stało 7 kościołów: kościół św. Michała, rotunda NMP (rotunda A), rotunda B, kościół św. Gereona oraz trzy inne kościoły o nieznanym wezwaniach. Natomiast niemal u stóp Wawelu istniał kościół św. Wojciecha, a za Wisłą rotunda św. Benedykta na Krzemionkach.

Pielgrzymki do Krakowa zaczęły się rozwijać już w XII wieku, jednak ich największe nasilenie miało miejsce w XV wieku, kiedy to rejestrowano w mieście 17 miejsc świętych. Szczególną rolę odgrywała katedra wawelska i Skalka, gdzie koncentrował się kult św. Stanisława Biskupa, który zginął męczeńską śmiercią w 1079 roku. Od czasów kanonizacji Stanisława przez papieża Innocentego IV w 1253 roku Kraków stał się najważniejszym ośrodkiem kultu religijnego o randze państwowej. Piętnastowieczny Kraków zwany był *Felix saeculum Cracoviae*,

gdyż w mieście żyło i działało sześć osób zmarłych w opinii świętości: Jan Kanty, Izajasz Boner, Michał Giedroyc, Świętosław zwany Milczącym, Szymon z Lipnicy i Stanisław Kazimierczyk. Liczni pielgrzymi wędrowali też do miejsc związanych z kultem św. Jacka Odrowąża, bł. Salomei, Jana Prandoty i Jadwigi Królowej. Kult królowej Jadwigi pojawił się już w 1399 roku. Zaraz po śmierci królowej notowano przy jej grobie liczne uzdrowienia. Zasięg ponadregionalny miał kult św. Stanisława Biskupa i Męczennika, św. Jadwigi Królowej, św. Jana z Kęt i św. Szymona z Lipnicy (Bilska-Wodecka, Sołjan 2007: 206–208). W następnych stuleciach pojawił się kult innych osób zmarłych w opinii świętości, np. św. Alberta Chmielowskiego.

Groby świętych i błogosławionych, liczne kościoły i przechowywane w nich cudami słynące relikwie czy obrazy, kilkadziesiąt klasztorów i zgromadzeń zakonnych (w tym znajdujące tu schronienie po wypędzeniu z Królestwa Polskiego oraz z Wielkopolski felicjanki, karmelitanki bose i urszulanki), to przesłanki, które sprawiły, że miasto w XIX wieku porównywano z Rzymem, stolicą zachodniego chrześcijaństwa. Pielgrzymki do Krakowa jako „duchowej stolicy Polski” odżyły w latach zaborów, w ramach rozwijającego się wówczas „pątnictwa narodowego”. Po II wojnie światowej pojawił się również kult cudownych wizerunków przywiezionych (niekiedy z narażeniem życia) przez wysiedleńców z terenów zagarniętych przez Związek Radziecki.

Historycznie ważne miejsca pielgrzymkowe w przestrzeni miasta pozwalają odtworzyć dawne przewodniki po miejscach świętych. Przytaczając tylko trzy z nich, wydane kolejno w latach 1603, 1745 i 1883, można zrekonstruować mapę ówczesnych sanktuariów, do których licznie przybywali pielgrzymi. W każdym z tych przewodników co najmniej kilkanaście ośrodków kultowych uważanych było za szczególne miejsca słynące łaskami. Nie wchodząc w bliższą analizę ich zawartości warto wymienić te ośrodki, którym w publikacjach tych poświęcono najwięcej miejsca. Powtarzalność wielu sanktuariów w owych przewodnikach świadczy też o trwałości i ciągłości kultu czczonych w nim obiektów. Największą sławą w dawnych wiekach cieszyły się:

- katedra na Wawelu, gdzie ogniskował się kult królowej Jadwigi oraz św. Stanisława,
- kościół Na Skałce, z relikwiami św. Stanisława,
- kościół Dominikanów św. Trójcy, z grobem św. Jacka i cudownym obrazem Matki Bożej Różańcowej,
- kościół Franciszkanów, z relikwiami bł. Salomei i obrazem Smętnej Dobrodziejki Krakowa,

- kościół karmelitów na Piasku, z cudownym wizerunkiem Matki Bożej,
- kościół św. Anny, z grobem św. Jana Kantego,
- kościół św. Katarzyny, z obrazem Matki Bożej Pocieszenia,
- kościół Bożego Ciała, z obrazem Matki Bożej Niepokalanie Poczętej.

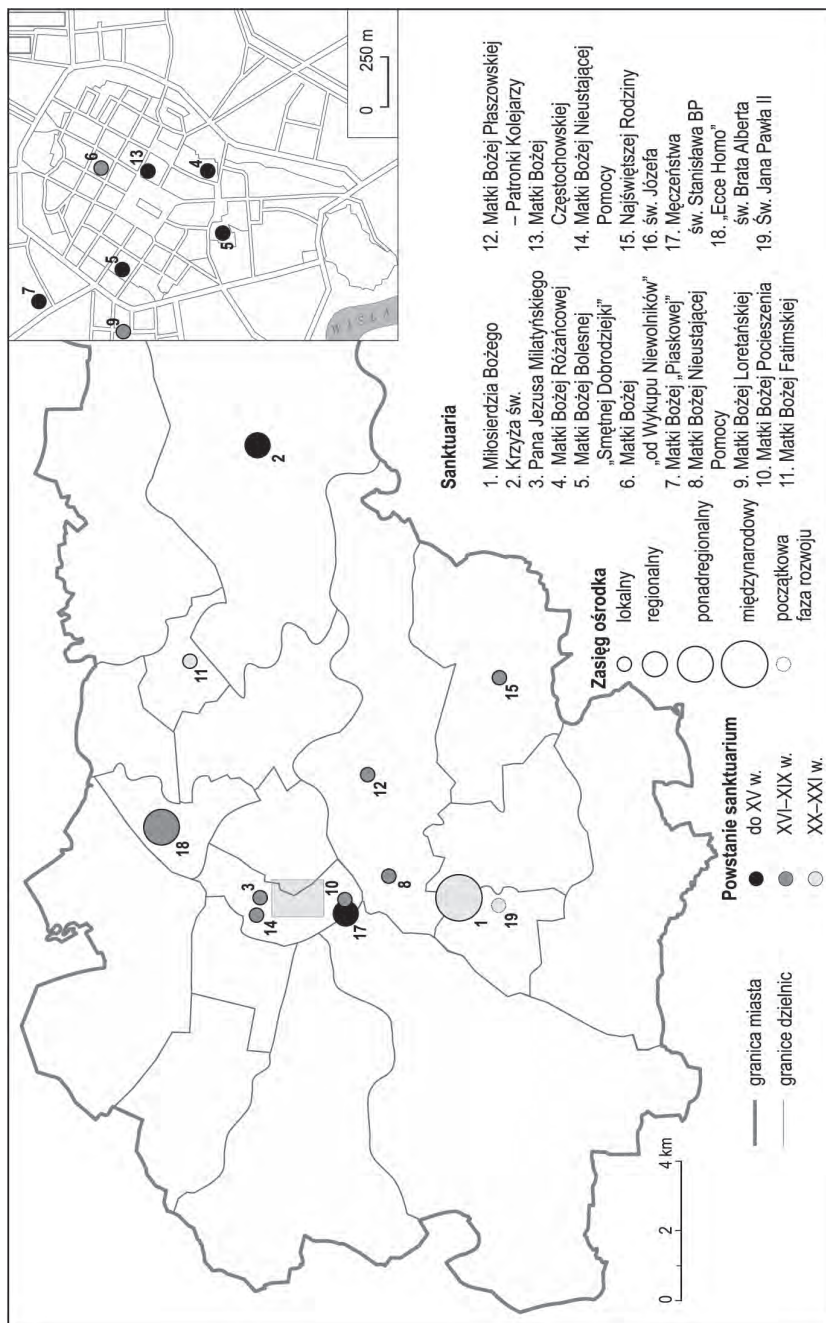
Wszystkie wymienione ośrodki zlokalizowane są w Śródmieściu i na Kazimierzu, a więc w centrum dzisiejszego Krakowa (Sołjan 2003). Czy zatem w obecnej sytuacji mogą one przyczynić się do rozwoju turystyki religijnej w mieście? Współcześnie, jak już wspomniano, budzą one zainteresowanie głównie dzięki swym walorom architektonicznym i estetycznym (jako dzieła sztuki) a motyw religijny odwiedzania tych miejsc jest znikomy. Doświadczenie innych sanktuariów pokazuje jednak, że istnieje możliwość ożywienia ruchu pielgrzymkowego również do tych ośrodków. Przykładowo, rozwój sanktuarium św. Ojca Pio w San Giovanni Rotondo przyczynił się do odnowienia kultu w sanktuarium św. Michała Archanioła w Monte Sant Angelo. W samym San Giovanni Rotondo rosnący ruch pielgrzymkowy spowodował, że władze miasta podjęły działania mające na celu zainteresowanie przybywających obszarami leżącymi poza sanktuarium. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku przystąpiono do renowacji kościołów w centrum miasta, zachęcając do ich odwiedzania, zarówno ze względu na ich walory historyczne i religijne, jak i związku z Ojcem Pio (Sołjan 2012). Nagromadzenie licznych obiektów sanktuarijnych w centrum Krakowa może więc być czynnikiem sprzyjającym wzrostowi zainteresowania nimi również osób nastawionych na turystykę religijną.

Istotną bolączką wielu miejscowości o funkcji pielgrzymkowej jest zbyt krótki pobyt osób odwiedzających dane miejsce sakralne. Wykorzystując swe dziedzictwo religijne Kraków z pewnością ma atuty pozwalające przynajmniej w pewnym stopniu zmienić istniejący stan rzeczy. Zarówno pielgrzymi zagraniczni jak i krajowi przy odpowiednim podejściu byłiby zainteresowani nawiedzeniem sanktuariów w centrum miasta i poznaniem ich przeszłości, także w jej wymiarze duchowym. Jeśli na to nałożymy historię najnowszą związaną z Krakowem jako miastem Karola Wojtyły, to przyszłość turystyki religijnej w centrum miasta zdecydowanie polepsza się. Naszym zdaniem, dobrze byłoby, aby wiodące ośrodki sanktuarijne, którymi dzisiaj są Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach oraz pobliskie, a jeszcze nieukończone Centrum Jana Pawła II promowały także mniej znane sanktuaria i zachęcały do ich odwiedzania. Konieczna jest w tym celu współpraca wielu podmiotów, tak kościelnych jak i władz świeckich, a skoro władze Krakowa doceniają wartość turystyki religijnej i wiążą z nią dalszy rozwój turystyki w mieście, ten krok powinien być jak najprędzej uczyniony.

Tabela 1. Ważniejsze sanktuaria Kościoła rzymskokatolickiego w Krakowie

Lp.	Nazwa sanktuarium	Patronat	Przedmiot kultu
Sanktuaria Pańskie			
1.	Sanktuarium Bożego Miłosierdzia	SS. Matki Bożej Miłosierdzia	obraz Pana Jezusa Miłosiernego "Jezu, ufam Tobie", relikwie św. s. Faustyny Kowalskiej
2.	Pana Jezusa Ukrzyżowanego	oo. cystersi	krucyfiks
3.	Pana Jezusa Milatyńskiego	oo. misjonarze	obraz Pana Jezusa Milatyńskiego
Sanktuaria maryjne			
4.	Matki Bożej Różańcowej	oo. dominikanie	obraz Matki Bożej, koronowany
5.	Matki Bożej Bolesnej Smętnej Dobrodziejki Krakowa	oo. franciszkanie	obraz Matki Bożej, koronowany
6.	Matki Bożej od Wykupu Niewolników	ss. prezentki	obraz Matki Bożej, koronowany (biskup.)
7.	Matki Bożej Piaskowej	oo. karmelici	obraz Matki Bożej, koronowany
8.	Matki Bożej Nieustającej Pomocy	oo. redemptoryści	obraz Matki Bożej, koronowany
9.	Matki Bożej Loretańskiej	oo. kapucyni	figura Matki Bożej Loretańskiej
10.	Matki Bożej Pocieszenia	oo. augustianie	obraz Matki Bożej, koronowany
11.	Matki Bożej Fatimskiej	księża diecezjalni	obraz Matki Bożej, koronowany
12.	Matki Bożej Płaszowskiej Patronki Kolejarzy	księża diecezjalni	obraz Matki Bożej, koronowany (bisk.)
13.	Matki Bożej Częstochowskiej	księża diecezjalni	obraz Matki Bożej, koronowany
14.	Matki Bożej Nieustającej Pomocy	ss. wizytki	obraz Matki Bożej, koronowany (bisk.)
Sanktuaria świętych			
15.	Najświętszej Rodziny	księża diecezjalni	wizerunek św. Rodziny
16.	św. Józefa oblubieńca NMP	ss. bernardynki	obraz św. Józefa
17.	św. Stanisława BM	oo. paulini	relikwie św. Stanisława
18.	Ecce Homo i św. Brata Alberta	ss. albertynki	obraz Chrystusa Cierpiącego Ecce Homo i grób św. Brata Alberta
19.	św. Jana Pawła II	księża diecezjalni	relikwie św. Jana Pawła II

Źródło: opracowanie własne oraz *Encyklopedia Krakowa* (2000), Rożek (1995).

Ryc. 1. Ważniejsze sanktuaria Kościoła rzymskokatolickiego w Krakowie
Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 1.

Nowa Huta

Trzecim obszarem potencjalnie ważnym dla turystyki religijnej w Krakowie jest Nowa Huta. Ośrodki kultu w tej dzielnicy, mające obecnie rangę sanktuariów, poza Mogiłą – najstarszym sanktuarium w Nowej Hucie, to przede wszystkim nowe kościoły już o znaczeniu historycznym, dokumentujące dzieje walki z komunistyczną władzą. Pochodzą one z czasów socjalizmu, a o powstanie niektórych toczyły się wręcz batalie. Są one świadectwem żywej religijności miejscowego społeczeństwa i przywiązania do tradycji katolickiej. Niespotykana w krajach demokracji determinacja w walce o powstanie świątyń jest nieodłącznym elementem historii Polski Ludowej. Kreowanie Nowej Huty jako miasta socjalistycznego bez pokazania walki o budowę świątyń, i roli religii, stwarza obraz niekompletny, a nawet zafałszowany historycznie. Dziejów Nowej Huty nie można bowiem odtworzyć bez uwzględnienia wątku religijnego, co stanowi wystarczającą bazę dla rozwoju turystyki religijnej na tym obszarze. Religijność była bowiem czynnikiem niezwykle ważnym w walce Polaków o obalenie ustroju, czego świadectwem i symbolem jest właśnie Nowa Huta.

Warto w tym miejscu (z zachowaniem należynej proporcji) przytoczyć zdanie wybitnego amerykańskiego politologa Samuela Huntingtona, iż kres cywilizacji wyznacza koniec religii. W Polsce bowiem religia i Kościół uczyniły wiele dobrego w walce z ideologią komunistyczną i niewątpliwie pozwalały narodowi przetrwać te trudne czasy. Tożsamość Nowej Huty kształtowała się w wyniku ścierania się dwóch przeciwstawnych wzorców: narzuconej ideologii i katolicyzmu. Z jednej strony władze państwowe budowały swoją wizję nowoczesnego, socjalistycznego miasta bez Boga, a z drugiej – mieszkańcy walczyli o zagospodarowanie przestrzeni miejskiej według własnej, sakralnej hierarchii i swoich rzeczywistych potrzeb.

Decyzja o budowie Nowej Huty na terenach podkrakowskich wsi: Mogiła, Czyżyny, Pleszów, Bieńczyce i Krzesławice zapadła 21 lutego 1949 roku. Już 28 lipca 1949 roku przystąpiono do prac wstępnych, a 22 lipca 1953 roku z pieca nr 1 popłynęła pierwsza surówka. Nową Hutę włączono w granice administracyjne Krakowa w 1951 roku.

Proces kształtowania przestrzeni sakralnej Nowej Huty postępował niezwykle wolno. Poza średniowiecznym opactwem cystersów w Mogile, gdzie odprawiano w niedzielę aż 16 mszy świętych, pozostała część dzielnicy stanowiła dosłownie „duchową pustynię”. W 1957 roku władze wyraziły, co prawda zgodę na budowę pierwszej nowej świątyni, ale po dwóch latach ją odwołały. W miejscu zaplanowanego kościoła, oznaczonego przez mieszkańców krzyżem doszło do zamieszek pomiędzy miejscową ludnością a oddziałami milicji. Obroniony krzyż

nabrał wartości symbolicznej i w takich kategoriach odczytywany jest do tej pory zarówno przez ludność Krakowa jak i przybywających turystów. Bardziej aktywny proces sakralizacji Nowej Huty rozpoczął się dopiero w końcu lat siedemdziesiątych XX wieku. W 1977 roku ówczesny kardynał Karol Wojtyła poświęcił kościół MB Królowej Polski, zwany popularnie Arką Pana. Do końca lat osiemdziesiątych na terenie Nowej Huty założono pięć parafii, ale poza Arką Pana oddano do użytkowania wiernym jedynie kościół w Mistrzejowicach (w 1983 roku), kolejne trzy zaczęto budować (Sołjan 2006).

Nowa Huta jest zatem klasycznym dowodem na istnienie paradoksów; miała być miastem socjalistycznym, niejako „wizytówką” nowego ustroju, a stała się przykładem miasta, które walczyło o swoją religijną tożsamość i możliwość sprawowania kultu (Bilka-Wodecka, Sołjan 2007: 207), zaś kościoły w Bieńczykach i Mistrzejowicach zyskały rangę sanktuariów. Współcześnie Nowa Huta ma więc potencjał religijny, który może budzić zainteresowanie także od strony turystycznej. Dla pielgrzymów największą wartość ma średniowieczny ośrodek pątniczy w Mogile i to miejsce jest nadal celem licznych tradycyjnych pielgrzymek. Świątynie i obiekty małej architektury sakralnej z czasów komunizmu mają w pierwszym rzędzie wartość historyczną i narodową. Jednak splót wzajemnych zależności religijnych i społeczno-politycznych odbijający się w dzisiejszym krajobrazie sakralnym Nowej Huty, a w istocie stanowiący o powstaniu tego krajobrazu, wywarł tak silne piętno na wizerunku dzielnicy, że trudno dziś prezentować dzieje Nowej Huty bez odwoływania się do aspektu religijnego. Dlatego, naszym zdaniem, obiekty sakralne Nowej Huty wpisują się (i powinny się wpisywać) w sferę zainteresowań zarówno turystyki religijnej jak i poznawczej jako istotna wartość i element dziedzictwa kulturowego.

Podsumowanie

Celem artykułu było ukazanie potencjału Krakowa w zakresie turystyki religijnej. Przedstawiony materiał pozwala wysnuć trzy zasadnicze wnioski:

- Kraków od wieków nieprzerwanie pozostaje ważnym ośrodkiem turystyki religijnej;
- w XX wieku zaszły istotne zmiany w przestrzeni sakralnej miasta polegające na powstaniu nowego centrum pielgrzymkowego w Krakowie-Łagiewnikach oraz ukształtowaniu się nowych miejsc atrakcyjnych dla turystyki religijnej;

– nowe obszary turystyki religijnej mają niespotykany wcześniej zasięg międzynarodowy.

Rozwój turystyki religijnej w Krakowie jest zjawiskiem dynamicznym, podlegającym historycznie wielokierunkowym procesom. Umotywowane jest to zmieniającym się charakterem potencjału religijnego miasta, w którym w miejsce dawnych obiektów i miejsc otoczonych kultem pojawiają się nowe „miejsca święte” przyciągające pielgrzymów i turystów. Na początku XXI wieku miasto stoi przed wielką szansą rozwoju turystyki religijnej w wymiarze międzynarodowym, której nie miało od wieków. Kult Miłosierdzia Bożego rozwija się w całym Kościele powszechnym, a rok 2015 przez papieża Franciszka został ogłoszony właśnie Rokiem Miłosierdzia. Centrum i załącznikiem tego kultu w formach proponowanych przez św. Faustynę jest Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Odpowiednia promocja tego miejsca może znacząco wpłynąć na wzrost zainteresowania tak samym sanktuarium jak i miastem. W naszej opinii Łagiewniki mogą w niedalekiej przyszłości stanowić cel pielgrzymek równie atrakcyjny jak Lourdes czy Fatima. Aby tak się stało konieczne jest jednak połączenie działań wszystkich podmiotów zajmujących się turystyką w mieście, w tym turystyką religijną i wyeksponowanie szerokiego spektrum wartości religijnych zachowanych w Krakowie. Sanktuarium Bożego Miłosierdzia należy uczynić głównym, ale nie jedynym celem przyjazdu pielgrzymów. Powstałe w jego pobliżu sanktuarium poświęcone św. Janowi Pawłowi II powinno stanowić integralną część programu pielgrzymów w mieście. Sanktuaria te muszą działać na zasadzie komplementarności, wzajemnie wzbogacając ofertę skierowaną do pielgrzymów. Również omówione w artykule pozostałe obszary atrakcyjne dla turystyki religijnej powinny być uwzględnione w polityce władz samorządowych i kościelnych i stanowić powinny osobny (lub uzupełniający) cel przyjazdów turystów do Krakowa.

Bibliografia

- Badanie ruchu turystycznego w województwie małopolskim. Skrót raportu końcowego*, 2015, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków, <http://www.małopolskie.pl> [pdf].
- Bilska-Wodecka E., Quirini-Popławski Ł., Sołjan I., 2010, *Jewish heritage in Kraków* [w:] J. Edwards, R. Vaughan (red.) *Destinations revisited. Proceedings of the ATLAS conference, Viana do Castro, Portugal, 2007, Part 3, Cultures and cities*, ATLAS, Arnheim, s. 115–124.
- Encyklopedia Krakowa*, 2000, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa-Kraków.

- Faracik R., 2011, *Walory kulturowe* [w:] M. Mika (red.), *Kraków jako ośrodek turystyczny*, IGiGP UJ, Kraków, s. 99–126.
- Jackowski A., Sołjan I., 2010a, *Rozwój Sanktuarium Miłosierdzia Bożego i jego wpływ na przemiany przestrzenno-funkcjonalne dzielnicy Łagiewniki i Borek Fałęcki*, [w:] S. Ciok, P. Migoń (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze*, Wyd. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 419–429.
- Jackowski A., Sołjan I., 2010b, *Zasięg oddziaływania Orędzia Miłosierdzia na podstawie ruchu pielgrzymkowego do Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach*, [w:] F. Ślusarczyk (red.), *Promieniowanie Orędzia Miłosierdzia. 10 lat po kanonizacji św. Faustyny*, Wyd. Misericordia, Kraków, s. 135–155.
- Jackowski A., Sołjan I., Bilka-Wodecka E., 2014, *Pilgrimages and religious tourism in Poland in the 21st century – current situation and perspectives for development*, „*Ekonomiczne Problemy Turystyki*”, t. 28 (4), 255–272.
- Rożek M., 1995, *Krakowskie sanktuaria. Cracovia sacra czyli przewodnik po krakowskich sanktuariach*, Wyd. „Karpaty” – Andrzej Łączyński, Kraków.
- Sołjan I., 2003, *Kościół na Skalce wśród krakowskich loca sacra w przewodnikach z XVII–XIX wieku*, „*Peregrinus Cracoviensis*”, t. 14, s. 219–232.
- Sołjan I., 2006, *Sakralizacja przestrzeni miast socjalistycznych na przykładzie Nowej Huty i Nowych Tychów*, „*Konwersatorium Wiedzy o Mieście*”, nr 19, s. 335–345.
- Sołjan I., 2007, *Dziedzictwo religijne jako czynnik rozwoju turystyki na przykładzie województwa małopolskiego*, „*Prace Geograficzne*”, t. 117, s. 197–214
- Sołjan I., 2012, *Sanktuaria i ich rola w organizacji przestrzeni miast na przykładzie największych europejskich ośrodków katolickich*, Wyd. IGiGP UJ, Kraków
- Sołjan I., Matlak H., 2000, *Ruch pielgrzymkowy do Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach*, „*Peregrinus Cracoviensis*”, t. 9, s. 157–166, (tożsama wersja angielska *Pilgrimages to the Shrine of the Divine Mercy at Cracow-Łagiewniki*, 2001, „*Peregrinus Cracoviensis*”, t. 11, s. 153–162.
- Strategia rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006–2013.*

dr hab. Elżbieta Bilka-Wodecka

dr hab. Izabela Sołjan

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

e-mail: elzbieta.bilka-wodecka@uj.edu.pl; izabela.soljan@uj.edu.pl